

Osmanlı Devleti ve İbn ‘Arabîcilik

Ahmet Yaşar Ocak*

The Ottoman State and Ibn Arabism

Abstract ■ The Ibn Arabian thought has begun to penetrate the educational activities of the Ottoman madrasas with a genuine interpretation since Davud-ı Kayserî was deliberately appointed by Orhan Gazi in 1331 to the Madrasa of İznik. The graduates of this madrasa introduced the understanding of Ibn Arabi in the tradition of Ottoman education and administration, through respectively the mudarris and the bureaucrats. The appointment of Kayserî to the Madrasa of İznik demonstrates as a historical reality how there was a strong continuity in the understanding of Ibn Arabi in Anatolia since the times of Seljukids of Rum when Sadraddin Konavî established his school. The other demonstration of this historical reality was in the tradition of Ottoman Sufism which lived for centuries without any loss. The Ottoman Sufis were always Ibn Arabian. This three-dimensional Ibn Arabian- Akbarian- tradition has found a place in the mindset of the Ottoman sultans, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sulayman, and Murad III. On the other hand, the sheikulislams like Ibn Kemal and Ebussuud reinforced this Akbarian tradition through their fatwas. This tradition has created an uninterrupted impact area in the intellectual, scientific, and artistic life of the Ottomans. In the end, the Ottoman Empire has become an Ibn Arabian state, which was not seen before in history. This Akbarian understanding continued until the end of the Empire for good. This article is about that important phenomenon.

Keywords: Ibn Arabi, Seljuks of Rum, Davud-ı Kayserî, Madrasa of İznik, Ottoman Administration, Ottoman bureaucracy, Ottoman science, Ottoman art, Ottoman intellectual history.

---

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.

Giriş: İbn 'Arabî ve Günümüz

Muhyiddin İbn 'Arabî tasavvuf tarihinin 13. yüzyıldan bu yana hâlâ etkisini sürdüren en ilginç, en etkili, en benzersiz simasıdır. Sonrakilerin *Vahdetül-Vücûd* (Unity of Existence) dedikleri tasavvuf sistemiyle hiç tartışmasız İslam tasavvuf tarihinde muazzam bir devrim yaratmış, söz konusu tarihi yepyeni bir mecraya sokmuştur. Bu sebeple günümüze kadar genelde İslam tasavvuf tarihi ve coğrafyasında hem çok tartışılan hem çok eleştirilen hem de çok takdir edilen, sonuçta en çok benimsenen, en karizmatik sufisidir. Tabir-i caizse o, "Sufilik tarihinin Albert Einstein'ı"dır. Bilindiği gibi onun tasavvuf doktrininin ve İslam anlayışının İslam dünyasında oluşturduğu sufilik akımına literatürde *Ekberîlik* (*Ekberîyye*) denilmektedir ki başka bir tabirle Türkçede *İbn 'Arabîcilik* deniyor.

Biz burada İbn 'Arabî'nin biyografisini, merkezinde "insan" kavramının (*el-İnsânü'l-kâmil*) yer aldığı, kendisinin bir kere bile telaffuz etmediği halde *Vahdetül-Vücûd* denilmesi tasavvuf ve bilim dünyasında çoktandır bir mütearife haline gelmiş tasavvuf sistemini bahis konusu etmeyeceğiz. Zaten o hem biyografisi hem tasavvuf sistemi itibarıyla yaklaşık 20. yüzyılın başından beri Batılı ve Doğulu Oryantalizm dünyasında inanılmaz sayıda yayının konusu olmuş, olmaya da devam etmektedir. Nitekim hakkında muazzam bir literatür meydana gelmiştir. Japonya'dan, Avrupa'ya, Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar hâlâ onun eserleri üzerinde çalışılmakta, çevirileri yayınlanmakta, yorumlar geliştirilmektedir. Kısacası, bugün için bir "İbn 'Arabî kütüphanesi"nden bahsetmek hiç de yanlış olmaz.

Biz burada İbn 'Arabî ile ilgili farklı bir konuyu gündeme getirmeye gayret edeceğiz. Rum Selçuklu ve Osmanlı devlet yönetiminde ve toplumunda derin etkiler bırakan İslam sufilik tarihin bu en muhteşem sufisinin İslam tarihinde ilk defa olarak bir devlette nasıl bir siyasete dönüştüğü ve bunun tezahürleri konusunu ele almaya çalışacağız.

Oryantalizm ve Osmanlı Ekberîliği Yahut İbn 'Arabîciliği

Osmanlı öncesi dönemde İbn 'Arabî'nin Rum Selçuklu sahasındaki yaşantısı ve faaliyetleri, eserleri günümüzde William Chittick, Michel Chodkiewicz, James Morris ve Denis Gril gibi önemli Batılı, Mahmut Erol Kılıç, Ekrem Demirli, Suad el-Hakîm gibi Müslüman ve Toshihikio Izutsu, Shigeru Kamada ve Masaru Takeshita gibi Japon İbn 'Arabî uzmanlarınca zaman zaman çeşitli yayınlarda bahis konusu edildi. Fakat 14. yüzyılda erken Osmanlı sahasında Dâvûd-ı

Kayseri'den Osmanlı son dönemine kadar *Ekberî* yahut İbn 'Arabîci geleneğin, isimleri zikredilen günümüzün İbn 'Arabî uzmanlarının pek ilgisini çeken bir alan olmadığını söylersek herhalde aşırı gitmiş olmayız. Günümüzde Ahmet Avni Konuk, Mahmut Erol Kılıç, Ekrem Demirli veya daha birkaç genç Türk uzmanın bazı metin tercüme ve neşri, makale ve kitaplarının, doktora tezlerinin dışında Türkiye'de devamlı ve sistematik bir incelemenin ve yayının pek de konusu olmamış olması, dikkat çekicidir. Gerçi ara sıra bazı yayınlara rastlansa da literatürün zenginliği ile kıyaslandığında yeterli olduğu söylenemez. Bu Oryantalizm dünyasında Osmanlı Ekberî literatürüne pek fazla ilgi duyulmamasının sebebi belki Osmanlı Ekberî literatürünün değişik alanlara yansımış olması, dolayısıyla hacminin büyüklüğü kadar dilinin genelde Osmanlı Türkçesi gibi, Batılı uzmanlarca –tarihçiler dışında– Arapça ve Farsça'ya gösterilen ilgiye nispetle daha az tercih edilen bir dil olması da herhalde bir engel teşkil ediyor olabilir. Öte yandan –peşin bir hükümle– bu literatürün fazla orijinal olmadığı düşünülmüş, sanki ilgiye değer bulunmamış olması da söz konusu edilebilir. Çünkü Osmanlı entelektüellerinin İbn 'Arabîciliğinin, Arap ve Fars entelektüellerinkinden farklı, dolayısıyla Osmanlılara mahsus bir zihniyet dünyasının ürünü olduğu açıktır. Veya sebep her üçü de olabilir.

Osmanlı dönemi İbn 'Arabîciliğinin tarihine dair bildiğimiz kadarıyla genel birer bakış mahiyetinde bugüne kadar kaleme alınmış iki makale mevcuttur.¹ Osmanlı İbn 'Arabîciliği konusunda yapılacak araştırmalar için her iki makalenin iyi birer giriş mahiyeti taşıdığını belirtelim.

Sebep veya sebepleri ne olursa olsun, tasavvuf tarihinin *Ekberîlik* denilen bu en ilginç ve en etkili İbn 'Arabîci olgusunun Osmanlı boyutunun yeterince incelenmemiş olması, genelde İslam entelektüel tarihi, özelde Osmanlı entelektüel tarihi açısından hâli hazırda ciddi bir boşluk teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

1 M. Tahralı, "A General Outline of the Influence of Ibn 'Arabî on the Ottoman Era", *Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabî Society*, XXVI (1999), s. 43-54; M. Tahralı, "Muhiddin ibn 'Arabî'nin Türkiye'ye tesirleri", *Endülüsten İspanya'ya*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1996), s. 69-78; M. Chodkiewicz, "La Réception de la Doctrine d'Ibn 'Arabî dans le Monde Ottoman", *Sufism and Sufis in Ottoman Society*, ed. A. Yaşar Ocak, (Ankara: Publication of the Turkish Historical Society, 2005), s. 97-120. Burada söz konusu makalenin bizim isteğimiz üzerine kaleme alınmış olduğunu belirtelim. Bu vesileyle Sayın Chodkiewicz'e teşekkür borçluyuz.

Bilâdu'r-Rûm (Anadolu) Topraklarında İbn 'Arabî ve İbn 'Arabîcilik

Elimizdeki bilgiler Osmanlı İbn 'Arabîciliğinin temellerinin Rum Selçukluları zamanında atıldığını gösteriyor. 13. yüzyılın ilk yarısı içinde Orta Asya ve İran'daki siyasi ve toplumsal çalkantılardan ve özellikle Moğol istilasından kaçan önemli bir kısım bürokrat, âlim, edip, san'atkâr ve sufi hem güvenli bir ortamda eserlerini yazabilmek, fikir ve tecrübelerini aktarabilmek, hem de Selçuklu sultanlarının cömert ihsanlarından yararlanmak maksadıyla Rum Selçuklu (*Selâcıkatu'r-Rum*) topraklarına geldiler.² İşte İbn 'Arabî de bu gelenlerden biriydi. Ama o Orta Asya ve İran'dan değil, parlak Endülüs Emevi uygarlığının sonunu getirecek olan *Reconquista* hareketinin başlangıç yılları İspanya'sından geliyordu.³ Bu yüzden hareketin Müslüman Endülüs halkı içinde yarattığı korku ve endişeleri gençliğinde bizzat yaşamış birinin izlenimlerini taşıyarak Anadolu'ya gelmişti.

İbn 'Arabî'nin Diyar-ı Rum (*Bilâdü'r-Rûm*) ile tanışması yahut Diyar-ı Rum'un İbn 'Arabî'yi tanıması 13. yüzyılın ilk yarısı içinde vuku buldu. İbn 'Arabî, 1201 tarihinde hac maksadıyla gittiği Mekke'de Bağdat'tan dönen Diyar-ı Rum'un ünlü sufilerinden Şeyh Mecdüddin İshak (ö. 1221 ?) ile tanıştı ve dostluk kurdu.⁴

2 Özellikle I. 'İzzeddin Keykâvus (1210-1220) ve hemen arkasından I. 'Alâeddin Keykubad (1220-1237) zamanında Mevlânâ'nın babası Sultânul-'Ulemâ Bahâeddin Veled gibi Orta Asya'dan gelen Necmeddin-i Kübrâ halifeleri ve Necmeddin-i Râzî, Fahreddin-i 'Irâqî, Evhadeddin-i Kirmânî gibi değişik tasavvuf meşreplerine mensup olanlar ve daha başkaları bunlar arasındaydı.

3 İbn 'Arabî'nin hayatı ve tasavvuf öğretisine dair gerçekten değerli pek çok şey yazılmış olmakla beraber bazıları şunlardır: Abu'l-'Alâ Afîfî, *The Mystical Philosophy of Muhyid Din Ibnu'l-'Arabî*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1939); Henry Corbin, *l'Imagination Créatrice dans le Soufisme d'Ibn Arabî*, (Paris: Flammarion, 1976), 2. Baskı; Osman Yahya, *Histoire et Classification de l'Oeuvre d'Ibn 'Arabî*, 2 c., (Damas: Institut Français, 1964); M. Chodkiewicz, *Un Océan sans Rivage: Ibn 'Arabî, le Livre et la Loi*, (Paris: Seul, 1992); William C. Chittick, *Ibn al-Arabî's Metaphysic of Imagination: The Sufî Path of Knowledge*, (New York: State University of New York - Sunny, 1989); Claude Addas, *Ibn 'Arabî ou la Quête du Soufre Rouge*, (Paris: Gallimard, 1989); Mahmud Erol Kılıç, *Şeyh-i Ekber: İbn 'Arabî Düşüncesine Giriş*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2009).

4 Haşim Şahin, "Şeyh Mecdüddin İshak'ın Türkiye Selçuklu Yönetimi ile ilişkileri", *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, (Konya: MEBKAM, 2010), s. 203-210, Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *Belleten*, LXXVI/276 (2012), s. 421-432; Sara Nur Yıldız – Haşim Şahin, "In the Proximity of Sultans: Majd al-Din Ishâq, Ibn 'Arabî and the Seljuk Court", *The Seljuks of Anatolia, Court and Society in the Medieval Middle East*, ed. A. C. S. Peacock – Sara Nur Yıldız (London-New York: I.B. Tauris, 2013), s. 173-206.

Mecdüddîn İshak Rum Selçuklularının güçlü sultanı I. ‘İzzeddîn Keykâvus (1210-1220) tarafından Sinop’un fethini müjdelemek üzere bir fetihnâme ve zengin hediyelerle halife en-Nâsir li-Dînillah’ın (1180-1225) nezdine yollanmıştı. Halife o sıralar Fütüvvet teşkilatını düzenleyerek Müslüman hükümdarları dağılma sürecindeki Abbasi İmparatorluğu’nun yanında tutmaya çalışılıyordu. Bu sebeple halife şeyhin dönüşünde karşılık olarak ona fütüvvet alâmetlerini göndermişti.⁵ İşte şeyh Mecdüddîn İshak Bağdat’tan dönüşünde Mekke’de İbn ‘Arabî ile tanışmış ve dostluk kurmuştu. İbn ‘Arabî onun teşviikiyle beraberce Anadolu’ya, Malatya’ya geldi ve oraya yerleşti. Yerleşmekle de kalmadı, Mecdüddîn İshak’ın vefatı üzerine dul kalan hanımıyla evlendi ve oğlu Sadreddin’i evlat edinerek yetişmesine büyük katkıda bulundu. Zamanla Rum Selçuklularının güçlü sultanı I. Gıyaseddîn Keyhusrev (1192-1196, 1204-1210) ve I. ‘İzzeddîn Keykâvus’un (1210-1220) ilgisini çektiği ve onların dostluğunu kazandığı anlaşılıyor.⁶ Özellikle Sultan ‘İzzeddîn onu çok iyi karşılamış, ağırlamış ve ondan etkilenmişti. Aslında İbn ‘Arabî sultanların yakınında bulunmayı mizacına uygun bulmayan biriydi.⁷ Belki bu yüzden, belki başka sebeplerle Konya’da fazla kalmamıştı.

İbn ‘Arabî’nin neden Arapça konuşulan Mısır veya Suriye’de yerleşmeyi değil de Rum Selçuklu topraklarında ikameti tercih ettiğini anlamak için Suriye ve Mısır’daki fakihlerin tesiriyle şiddetli bir İbn ‘Arabî karşıtlığının hüküm sürdüğünü, onun kâfir olduğuna dair yapılan propagandanın halkı da etki altına aldığını göz önüne almak gerekir. Muhtemelen her ne kadar zamanın Eyyubi prensleri aynı görüşte olmasalar da bilhassa onların yerine geçen Memluk devleti zamanında İbn ‘Arabî karşıtlığı had safhaya ulaşmış bulunuyordu. Buna rağmen gerek Rum Selçukluları gerekse Osmanlılar zamanında İbn ‘Arabî’ye duyulan bu yakınlıkta tamamıyla Arapların hoşgörüsüz Müslümanlık anlayışı ile Türklerin daha müsamahakâr anlayışlarının rolünün olup olmadığı tartışılabilir. Zaten Arap ulemasının hemen her devirde Türklerin Müslümanlıklarını sorguladıkları

5 İbn Bibî al-Munajjima, *Târîkh-i İbn Bibî*, ed. Jâlal Mottahidîn, (Tahran: Pajûhaşgâh-i ‘Ulûm-i İnsânî, 1390/2011), s. 153-157.

6 Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykâvus (1211-1220)*, (Ankara: TTK, 1997), s. 98; Mustafa Sabri Küçükbaş, “Konevi’nin Çağında İktidar-Süfi Çevre İlişkilerine Dair”, *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, (Konya: MEBKAM, 2010), s. 185-186.

7 Halima Farhat, İbn ‘Arabî’nin aslında babası itibarıyla Seville’de siyasi çevrelere yakın bir ailenin çocuğu olmasına rağmen, siyasal erkin zulüm yaptığı ve hakkaniyete riayet etmediği gerekçesiyle siyasilere uzak durmayı tercih ettiğini belirtir: “Souverains, Saints et Fuqaha: Le Pouvoir en Question”, *al-Qantara*, XVII/2 (1996), s. 385.

bilinmeyen bir şey değildir. Muhtemelen Mecdüddîn İshak da onun Rum diyarında anlayışla karşılanacağını ve saygı göreceğini söylemiş ve şeyhi bu yolla ikna etmiş olmalıdır.

Her ne sebeple olursa olsun, 'İzzeddîn'in şeyhe duyduğu yakınlığın sadece bir sufilik muhabbeti ile sınırlı kalmadığını söyleyelim. Çünkü İzzeddîn'in İbn 'Arabî Rum Selçuklu topraklarını terk ettikten sonra da meselâ Dımaşk'da iken gerektiğinde devlet işleriyle ilgili bazı konularda sık sık mektup yollayarak onun tavsiyelerine başvurduğu ileri sürülür.⁸ Hatta sultanın bu davranışından cesaret alan İbn 'Arabî'nin, Rum Selçuklu topraklarında yaşayan Hıristiyan ve Yahudilerin serbest hayatlarından rahatsız olduğunu, ona göre bir İslam devletine uymayan bu durumun izalesi için neler yapması gerektiğine dair sultana uzunca bir mektup gönderdiğini biliyoruz.⁹ Bu mektup aslında bizzat Rum Selçuklu devleti yönetimi, bu devletin tebaası olan Hıristiyan ve Yahudi toplumu ve İbn 'Arabî cephesinden olmak üzere üç açıdan birlikte analiz edilmeyi hak eden tarihsel bir belge olmakla beraber biz burada bu hususa sadece işaret etmekle ve sadece onun bu fikirlerinin altında *Reconquista*'nın sebep olduğu olumsuzlukların kuvvetli bir etkisi olduğunu söylemekle yetinelim.

Mektuptan bahseden zamanın Selçuklu tarihçisi Aksarâyî'nin satırları, İbn 'Arabî'nin isteklerinin sultan tarafından ciddiye alındığı izlenimini uyandırıyor. Aksarayî'nin eserinde kısmen iktibas ettiği mektubun, herhalde 'İzzeddîn Keykâvûs'un resmen Rum Selçuklu topraklarındaki ilk İbn 'Arabîci sultan ve onun şahsında Rum Selçuklu devletinin de "ilk İbn 'Arabîci devlet" olduğunu söyleyebiliriz. İbn 'Arabî'nin Rum Selçukluları nezdinde bu derece etkili olması, şüphesiz her şeyden önce onun İslam dünyasındaki büyük şöhretinden ileri geliyordu.

8 Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, s. 98; Küçükaşçı, "Konevî'nin Çağında", s. 185-186.

9 Bu mühim mektupta İbn 'Arabî sultandan kiliselerde çan çalınmamasını ve Hz. Ömer zamanında uygulanan politikanın aynen uygulanmasını talep etmektedir. Söz konusu mektubun bir parçasının kopyası da Kerîmeddîn Mahmûd-ı Aksarâyî'nin *Müsâmeret ül-Abbâr* adındaki malum Farsça kroniğinin sonunda yer alıyor (haz. Osman Turan, (Ankara: TTK, 1943), s. 327-328). Mektubun orijinal tam metni şuradadır: *Al-Futûhât al-Makkiyya*, ed. Nawât al-Jarrâh, Bairuth, 1424 (2004), c. VIII, s. 296-297 (Tam Türkçe çevirisi Küçükaşçı, "Konevî'nin Çağında", s. 185-186.

Osmanlı İbn ‘Arabîciliğinin Kilit Şahsiyetleri: Sadreddîn-i Konevî, Dâvûd-i Kayserî ve Kilit Kurumu İznik Medresesi

Rum Selçuklu devletinde I. ‘İzzeddîn Keykâvûs ile başlayan İbn ‘Arabîciliğın Osmanlı kuruluş dönemine yansımaları, herhalde bu politikanın kesintiye uğramadan devam ettiğine işaret ediyor olmalıdır. Çünkü Osmanlı sultanı Orhan’ın (1326-1362) 1331 de İznik’i fethini müteakip hemen açtığı medreseye Sadreddîn-i Konevî mektebi mensubu meşhur sufi ve fakih Dâvûd-i Kayserî’nin (ö. 1350) müderris olarak tayinini, öylesine tesadüfi bir hadise telakki etmemelidir.¹⁰ Çünkü bu tayin çok geçmeden Osmanlı devletinde İbn ‘Arabîciliğe giden yola döşenen ilk taş olacaktır.

Burada Sadreddîn-i Konevî’nin (ö. 1274) Selçuklu yönetimi yanında ne kadar etkili bir şahsiyet ve iki dönemi birbirine bağlayan kilit bir İbn ‘Arabî şârihi¹¹ olduğunu düşünürsek İbn ‘Arabîciliğın onun marifetiyle yepyeni bir mahiyet aldığını da kabul etmemiz gerekir. Günümüz Türk İbn ‘Arabî uzmanlarından ve mütercimlerinden Ekrem Demirli, İbn ‘Arabî düşüncesinin Sadreddîn-i Konevî tarafından yapılan şerhlerle rastgele yorumlara kapatıldığını, üstelik onun bununla da kalmayarak bütün tasavvufu sübjektifliğe kapatarak her türlü çelişkidenden uzak tutarlı bir disipline çevirmek istediğini belirtir.¹² Bu kanaatimizce

10 Mecdî, *Terceme-i Şakayık*, İstanbul 1269 (1852-53), s. 27; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1984), s. 68; Davud-ı Kayserî için şunlara bk.: Bursalı Mehmed Tâhir, “Terâcim-i Ahvâl: Dâvûd-i Kayserî”, *SM*, VI/134 (1326/1908), s. 55 vd; Mehmet Bayraktar, *Kayserili Dâvûd (Dâvûdu’l-Kayseri)*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988); Mehmet Bayraktar, “Dâvûd-ı Kayserî”, *DİA*, 1994, IX, s. 32-35; Mehmet Bayraktar, “Sadreddin Konevî ve Davud el-Kayserî”, *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, (Konya: MEBKAM, 2010), s. 33-36; Turan Koç, *İbn ‘Arabî Geleneği ve Dâvûd el-Kayserî*, (İstanbul: İnsan Yay., 2011).

11 Osman Ergin, “Sadraddîn al-Qunawi ve Eserleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, II (1957), s. 63-90; W. C. Chittick, “The Central Point- Qûnawî’s Role in the School of Ibn ‘Arabî”, *Journal of the Muhyiddin Ibn ‘Arabî Society*, XXXV (2004), s. 25-46; W. C. Chittick, “Şadr al-Dîn al-Kûnawî”, *EI²* (İng.), 1995, VIII, 754.; Ekrem Demirli, *Tasavvufun Altın Çağı: Konevî ve Takipçileri*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2015); Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevî”, *DİA*, 2008, XXXV, s. 435. Muhammad b. ‘Abd Allah (Abu al-Fadl al-Qûnevî), *Akhhâru’l-Feylesüfi’l Müteravhin: Sadru’Dîn al-Kûnevî ve’l-Târîkine Tarkahû*, Dârü ‘Âlam al-Kutub, tarihsiz (2016?). Konevî’nin *Miftâhu’l-Gayb*’ının, en az İbn ‘Arabî’nin *Fusûsu’l-Hikem*’i kadar Ekberî geleneğın kökleşmesi bakımından büyük bir tesir icra etmiş önemli bir eser olduğu haklı olarak söylenir: Sadreddin Konevî, *Miftâhu’l-Gayb (Tasavvuf Metafiziziği)*, haz. Ekrem Demirli, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2014), Giriş, s. 19.

12 Konevî, *Miftâhu’l-Gayb*, Giriş, s. 19.

Sadreddîn-i Konevî'nin tasavvuf tarihindeki asıl misyonunu ve Osmanlı dönemi-ne İbn 'Arabîciliğin nasıl bir nitelikle intikal ettiğini vurgulayan bir teşhis olması itibarıyla önemlidir.

İşte Dâvûd-ı Kayserî'nin de hem en önemli İbn 'Arabî takipçilerinden 'Abdürrezzâk-ı Kâşânî'nin (ö. 1329) parlak bir öğrencisi ve hem Sadreddîn-i Konevî üzerinden bu geleneğe mensup parlak bir sufi ve fakih olduğunu hatırladığımızda, onun İbn 'Arabî düşüncesini nasıl bir yorumla Osmanlı medreselerinde tedris ettiğini çok daha iyi anlamış oluruz. Her hâlû kârda onun İznik medresesine tayininin, Rum Selçukluları zamanından beri Sadreddîn-i Konevî mektebinin bir mensubu olarak Osmanlı entelektüel dünyasına nasıl bir zihniyet aşlamış bulunduğunu daha iyi değerlendirme imkânını elde etmiş olacağız. Kısaca söyleyecek olursak Osmanlı sultanı Orhan'ın Sadreddîn-i Konevî'nin yorumuyla Rum Selçukluları zamanından beri süregeldiğini kabul etmemiz gereken İbn 'Arabîci geleneğin tesirinde verilmiş bir kararın sonucu olduğunu söyleyebiliriz. O bu tayinle Osmanlı entelektüel dünyasında belki de farkına varmadan yepyeni bir dönemin kapısını aralamıştı.

Dâvûd-i Kayserî'nin eserleri sayesinde Molla Fenârî, Kutbeddîn-i İznikî, Sofyalı Bâlî Efendi, 'Abdullah-i Bosnavî, İsmâ'îl Hakkî Bursevî ve daha birçok Osmanlı ulemâsı ve sufisi Dâvûd-i Kayserî'nin yolundan gittiler. Onun etkisi sade Osmanlı sahasında değil, Altınorda Devleti sahasında da kendini göstermiş, Kırım'daki Saray şehrinde Seyyid 'Ali Hemedânî (ö. 1384) İbn 'Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ine yazdığı şerhinde büyük ölçüde Dâvûd-i Kayserî'nin şerhini esas almıştı. Hatta Kuzey Afrika'da 'Abdulganî en-Nablusî ve Emîr 'Abdulkadir de onun izinden gidenler arasındaydı.¹³ M. Chodkiewicz böylece Dâvûd-i Kayserî'nin açtığı yoldan Osmanlı medreselerinde pek çok ulemanın ileriki yıllarda da ortaya çıktığına dikkat çeker¹⁴

Böylece erken Osmanlı döneminde siyasal erkin tercihiyle Dâvûd-i Kayserî'nin İznik medresesinde İbn 'Arabîci eğitim resmen başlamış oluyordu, bu eğitimin bir yandan Osmanlı sufi çevrelerinde, diğer yandan, İznik, Bursa, Edirne gibi dönemin önemli diğer medreselerinden yetişen bürokrat ve ulema içinde giderek köklü ve vazgeçilmez bir şekilde yerleşip gelenekselleştiğini görüyoruz.¹⁵ Sözü edilen medreselerden yetişen ve Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisinin

13 Bayraktar, "Davud-ı Kayserî", s. 34.

14 Chodkiewicz, "La Réception", s. 100.

15 Chodkiewicz, "La Réception", s. 100.

çeşitli kademelerinde görev yapan ulemâ kanalıyla İbn 'Arabî'nin Osmanlı devlet yönetim anlayışında artık giderek resmiyet kazandığı görülüyor. Dâvûd-i Kayserî'nin önemi, yukarıda da vurgulandığı gibi, İbn 'Arabî'nin önemli takipçisi hocası 'Abdürrezzâk-ı Kâshânî ile İbn 'Arabî'nin en başarılı ve velud şârihi Sadreddîn-i Konevî üzerinden İbn 'Arabî mektebini izleyen en gözde şahsiyetlerden biri olmasından ileri geliyordu.

Onun meydana getirdiği Ekberî külliyyatın,¹⁶ İznik medresesinden yayılmak suretiyle diğer medreselerde de yıllarca okunduğunu söylemek, bir kehanet değildir. Başta bizzat İbn 'Arabî'ninkiler olmak üzere, Sadreddîn-i Konevî ve Dâvûd-ı Kayserî'nin imzasını taşıyan külliyyatın Osmanlı tekkelerinde ve medreselerinde yüzyıllar boyu dolaşımında olduğunu, bugün Türkiye içinde ve dışındaki yazma kütüphanelerinde bulunan oldukça bol sayıdaki nüshaları açıkça ortaya koyuyor.¹⁷ Kısacası, bütün göstergeler İbn 'Arabî'nin böylece âdeta bir devlet siyasetine dönüştüğüne işaret etmektedir.

Bu siyasetin Yavuz Selim (1512-1520) ve Kanuni (1520-1566) dönemlerinde bizzat bu sultanların inisiyatifleriyle artık en yüksek seviyede temsil edildiğini görmek, şaşırtıcı olmuyor. Bunun göstergesi,¹⁸ aşağıda söz konusu edeceğimiz, dönemin en güçlü şeyhülislamlarının elimizdeki fetvalarıdır. Osmanlı devleti bilindiği gibi Mevlânâ'ya ve Mevleviliğe büyük saygı duymakla beraber, ondan bir siyaset üretmemiştir ve bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin olduğu gibi Mevlânâcı bir devlet olmamıştır.

Burada sormamız gereken asıl soru herhalde şu olmalıdır: İbn 'Arabî'nin tasavvuf yorumunun şekillendirdiği İslam anlayışı neden Rum Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde bu kadar etkili olmuştur? İbn 'Arabî'den çok daha önce Konya'ya gelen İshrâkî sufi filozof Şihabeddin-i Sühreverdî'nin (ö. 1191)¹⁹ ve I. 'Alâeddîn

16 Davud-ı Kayserî'nin eserleri için bk: Ergin, "Sadreddîn al-Qunawi ve Eserleri", s. 63-90; Bayraktar, "Davud-ı Kayserî", s. 34-35.

17 Bunun için Kâtip Çelebi'nin *Keşfüz-Zunûn*'unu, Brockelmann'ın *GAL*'i ile Fuat Sezgin'in *GAS*'ını şöyle bir karıştırmak yeterlidir.

18 Chodkiewicz İbn 'Arabî'nin Osmanlı devlet doktrini olduğu fikrini aşırı bulur: Chodkiewicz, "La Réception", s. 106.

19 Sühreverdî, *İşrak Felsefesi (Hikmetül-İşrâk)*, çev. Tahir Uluç, (İstanbul: İz Yay., 2009); Sühreverdî için bk. H. Corbin, *L'Homme de Lumière dans le Soufisme Iranien*, (Paris: Edition Présence, 1971); H. Corbin, *L'Archange Empourpré*, (Paris: Edition Présence, 1976); *Sühreverdî ve İşrak Felsefesi*, ed. M. Nesim Doru, K. Gökdağ, Y. Kaplan, (Ankara: OTTO, 2014).

Keykubad nezdine Bağdad halifesinin elçisi olarak gelen ünlü sufi diğer Şihabeddîn 'Ömer es-Sühreverdî'nin (ö. 1234)²⁰ yorumları Selçuklu sarayı dahil, belli ölçüde Konya, Kayseri, Sivas ve Tokat gibi Anadolu kentlerindeki bazı entelektüel çevreleri etkilemekle beraber neden her iki devlette de bu kadar geniş, köklü ve devamlı bir tesir icra edememişlerdir?

Bu sorunun cevabı belki İbn 'Arabî'nin vaz'ettiği *insan-ı kâmil* odaklı *Vahdetü'l-Vücûd* sisteminin cazibesi olduğu kadar, Sadreddîn-i Konevî'nin anlaşılabilir ve kabul edilebilir biçimde yorumlanıp yaygınlaştırılmış ve Dâvûd-ı Kayserî'nin ve öğrencilerinin katkılarıyla sürdürülmüş olmasıdır diyebiliriz. Zira Dâvûd-ı Kayserî çok başarılı bir İbn 'Arabî şârihi olduğu kadar, eserlerini Sühreverdî gibi salt bir felefeî dille değil, anlaşılır bir tasavvufî dil ve üslupla kaleme almaktaydı.

Tam bu noktada şu iki olguyu birbirinden ayırt etmek gerekiyor:

- 1) İbn 'Arabîciliğin Osmanlı entelektüel ve bürokratik dünyasındaki güçlü tesiri,
- 2) Aslında birincisinin etkisi sonucu oluşmakla beraber devletin belli bir dönem bizatihi İbn 'Arabîci bir siyaset görmesi.

Birincisini yukarıda belirttiğimiz gibi Sadreddîn-i Konevî üzerinden Dâvûd-ı Kayserî tesiriyle açıklamamız mümkündür.²¹ Fakat ikincisi daha ziyade İbn 'Arabî'ye atfedilen *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-Osmâniyye* isimli, Osmanlı devlet ricali arasında çok tutulan küçük bir risaleyle ilgili görünüyor.²² İbn 'Arabî'nin mezarını buldurduğunda Yavuz Selim'in bu risaleden haberdar olup olmadığını bilmiyoruz. Belki haberdardı, haberdar idiye risalenin gerçekten ona ait olduğuna inanıp inanmadığını da bilmiyoruz. Bizce eğer haberdar idiye inanamış olsa dahi devlet siyasetine uygun bir belge olduğu için aleyhte herhangi bir fikir ortaya atmamış olabilirdi.

20 İbn Bibî, *Târîkh-i İbn Bibî*, s. 219-224.

21 Sadreddîn-i Konevî'nin İbn 'Arabîciliğin Osmanlı ulema ve sufiyyesi arasındaki tesirinin mühim rolü şuralarda da kuvvetle vurgulanır: Mehmet Bayraktar, "Davudu'l-Kayserî ve Osmanlı İlim Geleneğinin Teşekkülü", *Osmanlı*, ed. Güler Eren, (Ankara: Yeni Türkiye Yay, 1999), s. 57-59; Tahralı, "Muhyiddin İbn 'Arabî'nin Türkiye'ye Tesirleri", s. 75; Azmi Bilgin, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Sadreddin Konevî", *Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*, (Konya: MEBKAM, 2010), s. 44-47.

22 *Eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye* ve Sadreddin Konevî'ye atfedilen şerh Tire Necip Paşa Kütüphanesi yazmaları, DV 340 numarada bulunmaktadır. Burada kullanılan dijital nüshalar, Sayın Burhaneddin Kapusuz tarafından temin edilmiş olup kendisine teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu risalede İbn 'Arabî *ilm-i cifr* yöntemiyle geleceğe dair bazı kehanetlerinin dışında, kuruluşundan altmış küsur yıl evvel bir Âl-i Osman devleti kurulacağını, Yavuz Selim'in Şam'ı fethettiğinde kendi mezarını ortaya çıkaracağını haber veriyordu. Uzun zamandan beri söz konusu risalenin ve Sadreddin-i Konevî'nin yazdığı söylenen şerhin apokrif eserler olduğu artık çok iyi biliniyor.²³ Osmanlı bürokrasisi, uleması ve sufîyesi içinde de söz konusu risalenin ve şerhin bu iki büyük sufinin kaleminden çıkmış olamayacağını bilenler muhakkak ki vardı. Fakat burada önemli olan, bunu bilseler de devletlerinin ilâhî bir meşruiyet zeminine dayandığını muhaliflerine ispat eden bir kanıt olarak değerlendirmiş ve kullanmış olmalarıdır. O kadar ki İran'la 1730'dan beri devam eden ve 1732 tarihinde Osmanlıların galibiyetini takiben yürütülen barış müzakereleri esnasında Osmanlı murahhasları *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye*'yi Osmanlı devletinin ilahî destekli bir devlet olduğunu ispat eden bir belge olarak İranlı meslektaşlarının önüne koydular.²⁴

İbn 'Arabîciliğin Yavuz Selim (1512-1520) ve Kanuni (1520-1566) dönemlerinde bizzat bu sultanların inisiyatifleriyle artık en yüksek seviyede resmîyet kazanan bir devlet siyaseti haline geldiğini, dönemin en güçlü iki şeyhülislamının elimizdeki fetvaları açıkça ortaya koyuyor. Burada fetvalarla ilgili olarak şu mühim hususu gözümüzden uzak tutmamamız lazımdır: Fetvâlar sadece herhangi bir meselede şeriatın hükmünü bir defalığına kısa ifadelerle ortaya koyan metinler olmanın ötesinde, ileride zuhur edecek benzer meselelerin çözümü konusunda da referans olma özelliğine sahiptirler. Osmanlı şeyhülislamlarının verdikleri fetvaların bu özelliklerinin ötesinde ayrıca iki işlevleri daha olmuştur: En yüksek fetva makamının görüşünü yansıtan resmî belgeler oldukları için hem nihâî çözümü yansıtan ve devletin problemini halleden metinlerdir, hem de o konuda devlet politikasını meşrulaştıran veya politika üretmesine yol gösteren işlevsel metinlerdir. İşte aşağıda temas edeceğimiz Şeyhülislam İbn Kemal ve Ebussuud Efendilerin Muhyiddin İbn 'Arabî meselesindeki fetvaları da bu iki işlevi birden ifa etmekteydiler.

23 İrfan Gündüz, "Sadreddin Konevî'nin *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye*'ye Yaptığı Şerhin Değerlendirilmesi", *Selçuk Dergisi*, 4 (1989), s. 101-111; Denis Gril, "L'énigme de la Shagara al-Nu'mâniyya fi l'Dawla al-'Uthmaniya, attribuée à Ibn 'Arabî", *Les Traditions Apocaliptiques au Tournant de la Chute de Constantinople*, ed. Benjamin Lelouch – Stéphane Yerasimoz, (Paris, Montréal: L'Harmattan, 1999), s. 133-152; Tahralı, "Muhyiddin İbn 'Arabî'nin Türkiye'ye Tesirleri", s. 71; Chodkiewicz, "La Réception", s. 107. Chodkiewicz de bu risalenin ve Konevî'nin şerhinin uydurma olduğunu, altını çizerek vurgular.

24 Koca Ragıp Paşa'nın *Tabkik-i Tevfik* isimli eserinden naklen Tahralı, "Muhyiddin İbn 'Arabî'nin Türkiye'ye Tesirleri", s. 75, dipnot 7.

Şeyhülislam İbn Kemal ve Ebussuud Efendi'lerin Fetvaları ve Osmanlı "Devlet İbn 'Arabîciliği"

Osmanlı devlet İbn 'Arabîciliğinin en çok görünürlülük kazanarak tam bir devlet politikası haline gelişinin Yavuz Selim ve Kanuni Süleyman zamanlarına rastlaması bir tesadüf değildir. Çünkü bu iki sultanın zamanı, dışarıdaki parlak zaferlere karşılık, Safevî devleti ile girilen ateşli ideolojik, siyasal ve askerî mücadeledenin, Anadolu'daki mehdîci isyanlar ile İbn 'Arabî aleyhtarı söylemlerin ortaya çıktığı fevkalade sorunlu bir dönemdi. Tarihçiler bu hadiselerin Osmanlı toplumu içinde hâsıl ettiği krizin üzerinde bugüne kadar pek durmamışlardır. Bu kriz dönemine ait fevkalade önemli bir kaynak, bir 16. yüzyıl Osmanlı bürokrati olan Mevlânâ İsa'nın *Câmi'ül-Meknûnât* isimli mühim kitabıdır. Vaktiyle Barbara Flemming tarafından güzel bir analiz eşliğinde tarihçilerin dikkatine sunulan bu kitap yaşanan krizin Osmanlı toplumu içinde Batılıların *millenium* tabiri ettikleri nasıl "kıyametçi ve mehdîci" bir beklenti yarattığını çok canlı bir biçimde tasvir eder.²⁵

İşte adı geçen iki sultan başta olmak üzere Osmanlı devletinin en yüksek makamlarınca İbn 'Arabî'yi ve İbn 'Arabîciliği resmen savunma teşebbüsü bütün bu gelişmelerin ortasında Yavuz Selim'in insiyatifiyle ortaya çıktı. Yavuz Selim 1517'deki Ridaniye muharebesiyle Memlûk devletine son verip Mısır ve Suriye'yi Osmanlı hakimiyetine dahil ettikten sonra dönüştürme Şam'a uğramış, tarihçi Solakzâde'nin ifadesine göre her gittiği yerde yaptığı gibi oradaki evliya

25 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnü'l-Emin M. Kemal Yazmaları, nr. 3263. B. Flemming'in bu mühim makalesi şudur: "Sahib-kıran und Mehdi: Türkische Endzeiterwartungen im ersten Jahrzehnt der Regierung Süleymans", *Between the Danube and Caucasus*, ed. Gyorgy Kara, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987), s. 43-62. Bu krizin bir benzerinin dönemin Avrupasında da yaşandığını, Osmanlı dünyası içindekiyle karşılaştırmalı bir biçimde "apokaliptik" ve "mesiyanik" inanç ve kültür dünyası çerçevesinde ele alan Cornell H. Fleischer'i burada özellikle anmak gerekir. Onun zamanın zihniyet dünyasını yansıtmakta olup bugüne kadar tarihçilerin ilgisini pek de çekmeyen bu mühim meseleye tahsis ettiği makaleleri önemli çalışmalardır ve ciddi bilimsel katkılardır: C. H. Fleischer, "The Lawgiver as Messiah. The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleyman", *Soliman le Magnifique et son Temps*, ed. G. Weistein, (Paris: La Documentation Française, 1992), s. 159-177; C. H. Fleischer, "Mahdi and Millenium: Messianic Dimension in the Development of Ottoman Imperial Ideology", *The Great Ottoman*, vol. 7, ed. G. Eren, K. Çiçek, C. Oğuz, (Ankara: Yeni Türkiye, 2000), s. 149-161; C. H. Fleischer, "A Mediterranean Apocalips: Prophetics of Empire in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", *JESHO*, 61/1-2 (2018), s. 18-90.

mezarlarını ziyaret etmişti. Bu meyanda Memlûk hâkimiyetindeyken Suriye’de ateşli İbn ‘Arabî karşıtı fakihlerce oluşturulan husumetin sonucu o zamana kadar ziyaretçisi olmadığı için artık unutulmuş, kaderine terkedilmiş, toz toprak ve yabancı otlar altında kalmış mezarını aratıp buldurdu. Harap vaziyetteki eski kubbeli mezarın yerine bir türbe yaptırdı, yanına da bir tekke ve bir de cami inşa ettirdi.²⁶ Bizzat şeyhülislam İbn Kemal’in kaleme aldığı fetvayı da bir kitabe halinde türbeye koydurdu. Çok hızlı bir şekilde sürdürülen inşaat çalışmalarını sultan bizzat denetlemiş ve 1518 Şubat’ında cami kendisi tarafından açılmıştır.²⁷ Her üç bina da halen Şam’da Salihyye mahallesinde bulunuyor. Söz konusu fetva Osmanlı devletinin İbn ‘Arabî’ye bakışını kuvvetle vurgulayan önemli bir metindir.

İbn Kemal’in fetvası konusunda farklı bir durum söz konusu ediliyor. Buna göre fetvâyı asıl yazan başka bir âlim olmakla beraber fetvâ bizzat İbn Kemal tarafından tasdik edilmiş ve imzalanmıştır.²⁸ Her hâlü kârda bu fetvâ İbn Kemal tarafından kaleme alınmış olmasa da onun eliyle imzalanmış ve tasdik edilmiş olmasının ona büyük bir prestij ve itibar kazandırmış olduğu kesindir ve devletin İbn Arabîciliğinin de elle tutulur belgesidir.

Söz konusu fetvâda önce *eş-Şeyhu’l-A‘zam ve’l-Mukteda’l-Ekrem Kutbu’l-Ârifîn ve İmâmü’l-Muvahhidîn* (En büyük Şeyh, en yüce lider, âriflerin kutbu ve Tanrı’nın birliğine inananların önderi) gibi fevkalade yüceltici sıfatlarla övdüğü İbn ‘Arabî savunmasını fetvâsında şu dört gerekçe üzerine kurar:²⁹

- 1) İbn ‘Arabî çok büyük bir müctehid ve mürşiddir.
- 2) Hayret verici menkabeleri ve harikulade işleri vardır.
- 3) Pek çok mühim eseri mevcuttur.
- 4) Çok öğrencisi olmuş ve âlimlerin, fâzılların takdirini kazanmıştır.

Bu gerekçeler İbn Kemal’e göre İbn ‘Arabî’ye büyük saygı duymak için yeterlidir ve bu yüzden onu eleştirenler hata işlemektedir ve sapkındırlar. *Fusûs* ve *Fütûhat* gibi hikmetlerle dolu eserlerini herkes anlayamaz. Özellikle cahiller yanlış

26 *Solakzâde Tarihi*, (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1297 (1880)), s. 413.

27 Chodkiewicz, “La Réception”, s. 105-106.

28 Chodkiewicz, “La Réception”, s. 105-106.

29 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, *Mecmua*, no. 3743, v. 12b; Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Koleksiyonu, *Mecmuâ*, no. 685, v. 4a-b. Burada Esad Efendi nüshası kullanılmıştır. Bu fetva metni ayrıca Ebussuud Efendi’nin aşağıda 22 nolu dipnotta gösterilen fetvâ mecmuasında da v. 317b-318a da yer almaktadır.

anlamaları yüzünden İbn 'Arabî'yi suçlayabilirler. Bu suçu işleyenlerin ise mutlaka cezalandırılması gerekir ve bu "iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak" görevini yüklenmiş olan sultanın üzerine borçtur. Başka bir ifadeyle ona göre bu suçu işleyenler devlete karşı geldikleri için cezalandırılmalıdır.³⁰

Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin aynı derecede önemli fetvalarının Türkçe olan ilk altısı, İbn 'Arabî'nin *Fusûs*, *Fütûhat* ve diğer eserlerindeki bazı ifadelerin şeriat dışı olduğunu ileri süren İbn 'Arabî karşıtlarına yöneliktir. Ebussuud Efendi bu kişilerin şeyhi anlamadıkları için "tekfir" ettiklerini, bu iddiada bulunanların "şer'an ta'zîr" olunup "tecdîd-i imana davet edilmeleri" gerektiğini, bunu yapmayanların bizzat kendilerinin küfür işlemiş olacaklarını belirtmektedir.³¹

Ebussuud Efendi'nin Arapça uzun bir metin halindeki bir diğer fetvası ise gerek İbn 'Arabî için kullandığı yüceltici ünvanlar, gerekse muhtevası itibariyle İbn Kemal'in fetvasıyla hemen hemen aynı mahiyeti taşır.³²

Bu fetvalardan başka Ebussuud Efendi'nin fetva koleksiyonunda yer almakta olup bizzat Kanuni Süleyman'ın Manisa'daki oğlu Şehzade Mustafa'ya sancak beyi Kasım Bey'e ve Manisa kadısına hitaben yolladığı bir fermanın sureti de vardır. Bu ferman Osmanlı devletinin en üst düzey yöneticisinin bizzat ağzından İbn 'Arabîci bir metin olarak fevkalade dikkate değer. Dolayısıyla bizzat Osmanlı sultanının şeyh hakkındaki düşüncesini yansıtmaya itibariyle ayrı bir önemi vardır. Kanunî bu fermanla *Merkez-i dâire-i velâyet ve Mühr-i erbâb-ı hidâyet* (Velîlik dairesinin merkezi ve doğru yolda gidenlerin mührü) gibi yine yüceltici sıfatlarıyla andığı İbn 'Arabî'ye ve Şeyh Sadreddîn-i Konevî'ye dil uzatanların halk arasında kargaşa çıkarmalarına fırsat vermeden derhal takip edilerek kontrol altına alınmasını sıkı sıkı tembih eder. Bir daha aynı suçu işlememelerinin temin edilmesini, kimsenin

30 Fetvayı çeşitli makalelerinde bahis konusu etmiş ve yorumlamış olan bazı İbn 'Arabî uzmanları şunlardır: Hüseyin Atay, "İlmî Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemalpaşa'nın Muhyiddin b. 'Arabî Fetvası", *Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1986), s. 228-267; Tahralı, "Muhyiddin İbn 'Arabî'nin Türkiye'ye Tesirleri", s. 71; Şükrü Özen, "Kemalpaşazâde", *DİA*, 2002, XXV, s. 240-242; Chodkiewicz, "La Réception", s. 106 (Chodkiewicz "Sultanın bunca aforozla, kâfir ilan edilmeye hedef olan bir adama gösterdiği saygı, her bâlü kârda derin anlamlar taşımaktadır" diyerek Yavuz Selim'in bu tavrını över); Abdurrezzak Tek, "İbn 'Arabî'yi Müdafaa Amacıyla Kaleme Alınan Fetvâlar", *Tasavvuf*, 23 (2009), s. 295-296.

31 *Fetâvâ-yı Ebûs-Su'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 316b-317b.

32 *Fetâvâ-yı Ebûs-Su'ûd*, v. 318 a.

haddini aşmadan yerli yerinde kalmasının sağlanmasını buyurur. Yasağa aldırış etmeyen suçluların “ta‘zîr-i şedîd” (şiddetli azarlama) ile kınanmasını, hatta “haklarından gelinmesini”, hala inatlarında ısrar edip direnenler çıkar ise isimlerinin, hal ve tavırlarının açık açık tespit edilip yazılarak saltanat makamına yollanmasını emreder.³³

Görüldüğü gibi bu ferman İbn ‘Arabî aleyhtarlığı konusunda o devirde artık Osmanlı devletinin daha hassas hatta daha sıkı bir tutum sergilediğini gösteren bir metindir. Ceza işlemini çok sıkı uygulayarak tam anlamıyla radikal bir İbn ‘Arabîci siyaset yansıtmaktadır. İslam dünyasında İbn ‘Arabîciliğin belli bir dönem için de olsa bir devlet tarafından resmen bu derece sıkı hatta katı bir siyaset haline getirildiğinin başka bir örneği yoktur. İşte tam bu noktada ikinci soru karşımıza çıkıyor: Peki neden?

Bir kere şunu unutmayalım: Bu fetva metinleri ve Kanunî’nin fermanı daha Osmanlı kuruluş yıllarından beri İbn ‘Arabîciliğin muhtelif âlim ve sufilerce kaleme alınmış eserlerden beslenen bir Osmanlı entelektüel ve siyasal kadrosu yarattığını gösteriyor. Bu kadronun yönettiği bir imparatorlukta İbn ‘Arabî aleyhtarı olmak, resmen devlete karşı gelmekle bir tutulmaktadır. Dolayısıyla müsamaha göstermek “*bâis-i fitne ve fesad olma*”ya, yani büyük bir toplumsal kargaşaya yol açacağından, Osmanlı devleti kendi güvenliğine yönelik her hareketi asla cezasız bırakmadığı gibi İbn ‘Arabî karşıtlığını da cezasız bırakmamaktadır.

Öyle görünüyor ki Osmanlı devlet anlayışındaki bu İbn ‘Arabî’ci zihniyet o yüzyılla sınırlı kalmadı. Sonraki İbn ‘Arabî şârihleri bu zihniyeti sürekli beslediler ve Yavuz ve Kanunî dönemlerindeki kadar radikal olmasa da yüzyıllarca yönetici kadrolar bu zihniyetle devleti yönettiler. Her ne kadar İbn ‘Arabî karşıtı olmayı 16. yüzyıldaki gibi artık şiddetle cezalandırmasa da İbn ‘Arabî şârihlerinin ve savunucularının Osmanlı son döneminde bile –bugün de olduğu ve her zaman da olacağı gibi- mevcut buldukları bir gerçektir. Böylece zamanla merkezinde İbn ‘Arabîci İslam tasavvurunun yer aldığı, başka yorumlara pek iltifat etmeyen bir “resmî İslam” algısının geliştiğini ve bunun bir devlet siyaseti hüviyetiyle yüzlerce yıl devam ettiğini daha kolay anlamış oluruz.

Kısacası İbn ‘Arabîciliğin, Osmanlı devlet İslam’ının hâkim rengi olarak tarihsel bir işlev gördüğünü, tesirlerinin günümüze kadar geldiğini ve sonuç olarak Osmanlı devletinin İslam tarihindeki İbn ‘Arabîci tek devlet olduğunu söyleyebiliriz.

³³ *Fetâvâ-yı Ebû’s-Su‘ûd*, v. 317b. Fetvanın metni ve tercümesi Abdürrezzak Tek’in yukarıda zikredilen makalesinde, s. 296’da da yayınlanmıştır.

Osmanlı Devleti ve İbn 'Arabîcilik

Öz ■ Dâvûd-ı Kayserî'nin 1331'de Orhan Gazi tarafından bilinçli bir tercihle İznik Medresesi'ne müderris tayin edildiği tarihten itibaren İbn 'Arabî'ci düşünce özgün bir yorumla Osmanlı medreselerinde tedris faaliyetlerine nüfuz etmeye başlamıştır. Buralardan yetişen müderrisler ve onlar arasından devlet hizmetlerine atanan bürokratlar İbn 'Arabî'ci anlayışı Osmanlı eğitim ve yönetim geleneğine yerleştirdiler. Onun İznik medresesine tayini, Rum Selçukluları zamanındaki Sadreddîn-i Konevî mektebinin devamı olarak Osmanlı entelektüel dünyasına İbn 'Arabî'ci zihniyeti aşılmalı bulduğunu tarihsel bir vâkıa olarak tescil eder. Bu vaktanın ikinci büyük yansımaları Osmanlı tasavvuf geleneğinde yüzlerce yıl silinmeden devam etmek suretiyle gerçekleşti. Osmanlı sufileri hep İbn 'Arabîci idiler. Bu üç boyutlu Ekberî gelenek bir yandan Yavuz Selim, Kanunî Süleyman ve III. Murad örneklerinde olduğu gibi Osmanlı sultanlarının zihniyet dünyalarında kuvvetle yer bulurken, diğer yandan İbn Kemal ve Ebussuud gibi şeyhülislamlar verdikleri fetvalarla bunu takviye ettiler. Bu, Osmanlı edebiyat, san'at, bilim ve entelektüel hayatında da büyük ve kesintisiz bir nüfuz alanı yarattı. Böylece Osmanlı devleti tarihte başka örneği bulunmayan tek İbn 'Arabî'ci devlet oluyordu. Bir daha silinmemek üzere bütün Osmanlı asırlarını kaplayan bu Ekberî zihniyet, imparatorluğun sonuna kadar devam etti. Aşağıdaki makale bu mühim hadiseyi ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: İbn 'Arabî, Rum Selçukluları, Dâvud-ı Kayserî, İznik Medresesi, Osmanlı yönetimi, Osmanlı bürokrasisi, Osmanlı bilim, edebiyat, san'at ve zihniyet dünyası.

Bibliyografya

(Sadece metinde doğrudan kullanılan referanslar kaydedilmiştir.)

Fetâvâ-yı Ebû's-Su'ûd, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 316b-317b.

Fetâvâ-yı İbn Kemâl, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, *Mecmua*, no. 3743, v. 12b.

Fetâvâ-yı İbn Kemâl, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Koleksiyonu, *Mecmuâ*, no. 685, v. 4a-b.

Mevlânâ 'Îsâ: *Kitabu Câmi'i'l-Meknûnât*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmud Kemal Yazmaları, no. 3263.

Sadreddîn el-Künevî: *Şerhuş-Şecereti'n-Nu'mâniyye*, Tire Necip Paşa Kütüphanesi yazmaları, DV 340.

eş-Şecereti'n-Nu'mâniyye, fi'd-Devleti'l-Osmaniyye, Tire Necip Paşa Kütüphanesi yazmaları, DV 340.

- Addas, Claude: *Ibn 'Arabî ou la Quête du Soufre Rouge*, Paris: Gallimard 1989.
- Afîfî, Abu'l-'Alâ: *The Mystical Philosophy of Muhyid Din Ibnu'l-'Arabî*, Cambridge: Cambridge University Press 1939.
- Atay, Hüseyin: "İlmî Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemalpaşa'nın Muhyiddin b. Arabî Fervası", *Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1986, s. 228-267.
- Bayraktar, Mehmet: *Kayserili Dâvûd (Dâvûdu'l-Kayseri)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 1988.
- Bayraktar, Mehmet: "Dâvûd-ı Kayserî", *DİA*, 1994, IX, s. 32-35.
- Bayraktar, Mehmet: Sadreddin Konevî ve Davûd el-Kayserî", *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, Konya: MEBKAM 2010, s. 33-36.
- Bilge, Mustafa: *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 1984.
- Bilgin, Azmi: "Osmanlı Kaynaklarına Göre Sadreddin Konevî", *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, Konya: MEBKAM 2010, s. 44-47.
- Bursalı Mehmed Tâhir: "Terâcim-i Ahvâl: Dâvûd-i Kayserî", *Sırat-ı Müstakim*, VI/134 (1326/1908), s. 55-57.
- Chittick, William C.: *Ibn al-Arabî's Metaphysic of Imagination: The Sufi Path of Knowledge*, New York: State University of New York - Sunny 1989.
- Chittick, William C.: "The Central Point- Qûnawî's Role in the School of Ibn Arabî", *Journal of the Muhyiddin Ibn Arabî Society*, XXXV (2004), p. 25-46.
- Chittick, William C.: "Şadr al-Dîn al-Ğûnawî", *EI²* (İng.), 1995, VIII, 754.
- Chodkiewicz, Michel: *Un Océan sans Rivage: Ibn 'Arabî, le Livre et la Loi*, Paris: Seul 1992.
- Chodkiewicz, Michel: "La Réception de la Doctrine d'Ibn 'Arabî dans le Monde Ottoman", *Sufism and Sufis in Ottoman Society*, ed. A. Yaşar Ocak, Ankara: Publication of the Turkish Historical Society 2005, s. 97-120.
- Corbin, Henry: *L'Homme de Lumière dans le Soufisme Iranien*, Paris: Edition Présence 1971.
- Corbin, Henry: *L'Archange Empourpré*, Paris: Edition Présence 1976.
- Corbin, Henry: *L'Imagination Créatrice dans le Soufisme d'Ibn Arabî*, 2. Baskı, Paris: Flammarion 1976.
- Demirli, Ekrem: *Tasavvufun Altın Çağı: Konevî ve Takipçileri*, İstanbul: Sufi Kitap 2015.
- Demirli, Ekrem: "Sadreddin Konevî", *DİA*, 2008, XXXV, s. 435.
- Ergin, Osman: "Sadreddin al-Qunawi ve Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, II (1957), s. 63-90.
- Farhat, Halima: "Souverains, Saints et Fuqaha: Le Pouvoir en Question", *al-Qantara*, XVII/2 (1996), s. 375-390.

- Fleischer, Cornell H.: "The Lawgiver as Messiah. The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleyman", *Soliman le Magnifique et son Temps*, ed. G. Weistein, Paris: La Documentation Française 1992, s. 159-177.
- Fleischer, Cornell H.: "Mahdi and Millenium: Messianic Dimension in the Development of Ottoman Imperial Ideology", *The Great Ottoman*, vol. 7, ed. G. Eren, K. Çiçek, C. Oğuz, Ankara: Yeni Türkiye 2000, s. 149-161.
- Fleischer, Cornell H.: "A Mediterranean Apocalips: Prophetics of Empire in the Fifteenth and Sixteenth Centuries", *JESHO*, 61/1-2 (2018), s. 18-90.
- Flemming, Barbara: "Sahib-kıran und Mehdi: Türkische Endzeiterwartungen im ersten Jahrzehnt der Regierung Süleymans", *Between the Danube and Caucasus*, ed. György Kara, Budapest: Akadémiai Kiadó 1987, s. 43-62.
- Gril, Denis: "L'énigme de la Shagara al-Nu'mâniyya fi l'Dawla al-'Uthmaniya, attribuée à Ibn 'Arabi", *Les Traditions Apocaliptiques au Tournant de la Chute de Constantinople*, ed. Benjamin Lellouch – Stéphane Yerasimoz, Paris, Montréal: L'Harmattan 1999, s. 133-152.
- Gündüz, İrfan: "Sadreddin Konevî'nin *es-Şeceretü'n-Nu'maniyye fi'devleti'l-Osmaniyye*'ye Yaptığı Şerhin Değerlendirilmesi", *Selçuk Dergisi*, 4 (1989), s. 101-111.
- Hacıgökmen, M. Ali: "Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *Belleken*, LXXVI/276 (2012), s. 421-432.
- İbn Bîbî al-Munajjima: *Târih-i İbn Bîbî*, ed. Jâlal Mottahidîn, Tahran: Pajûhaşgâh-i 'Ulûm-i İnsânî 1390/2011.
- Kerîm al-din Mahmûd Aksarayî: *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, haz. Osman Turan, Ankara: TTK 1943.
- Kılıç, Mahmud Erol: *Şeyh-i Ekber: İbn 'Arabi Düşüncesine Giriş*, İstanbul: Sufi Kitap 2009.
- Koca, Salim: *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara: TTK 1997.
- Koç, Turan: *İbn Arabî Geleneği ve Davud el-Kayserî*, İstanbul: İnsan Yay. 2011.
- Küçükbaşçı, Mustafa Sabri: "Konevî'nin Çağında İktidar-Sûfi Çevre İlişkilerine Dair", *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, Konya: MEBKAM 2010, s. 183-193.
- Mecdî: *Terceme-i Şakâyık*, İstanbul 1269 (1852-53).
- Özen, Şükrü: "Kemalpaşazâde", *DİA*, 2002, XXV, s. 240-242.
- al-Qûnevî, Muhammad b. 'Abd Allah (Abû al-Fadl): *Akbbâr al-Faylasûf al-Mutarawhin: Sadr al-Dîn al-Qûnevî wa al-Târîqîna Tarqabû*, Dâr al- 'Âlem al-Kutub, tarihsiz (2016?).
- Solakzâde Târîhi*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası 1297 (1880).
- Sühreverdî: *İşrak Felsefesi (Hikmetül-İşrak)*, çev. Tahir Uluç, İstanbul: İz Yay. 2009.

- Sühreverdî ve İsrak Felsefesi*, ed. M. Nesim Doru, K. Gökdağ, Y. Kaplan, Ankara: OTTO 2014.
- Şahin, Haşim: “Şeyh Meccüddin İshak’ın Türkiye Selçuklu Yönetimi ile İlişkileri”, *Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, Konya: MEBKAM 2010, s. 203-210.
- Tahralı, Mustafa: “A General Outline of the Influence of Ibn Arabî on the Ottoman Era”, *Journal of the Muhyiddin Ibn Arabî Society*, XXVI (1999), s. 43-54.
- Tahralı, Mustafa: “Muhiddin ibn Arabî’nin Türkiye’ye Tesirleri”, *Endülüsten İspanya’ya*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1996, s. 69-78.
- Tek, Abdurrezzak: “İbn Arabî’yi Müdafaa Amacıyla Kaleme Alınan Fervâlar”, *Tasavvuf*, 23 (2009), s. 281-301.
- Yahya, Osman: *Histoire et Classification de l’Oeuvre d’Ibn ‘Arabî*, 2 c., Damas: Institut Français 1964.
- Yıldız, Sara Nur - Haşim Şahin: “In the Proximity of Sultans: Majd al-Din Ishâq, Ibn ‘Arabî and the Seljuk Court”, *The Seljuks of Anatolia, Court and Society in the Medieval Middle East*, ed. A. C. S. Peacock – Sara Nur Yıldız, London-New York: I.B. Tauris 2013, s. 173-206.

EK 1: Tercüme ve Çeviriyazı Metinler**1) İbn 'Arabî'nin Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'a yolladığı Arapça mektubun çevirisi:**

(Mahmud b. Muhammed el-Muştehir bi'l-Kerîm el-Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Musâyeretü'l-Ahyâr*, haz. Osman Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943, p. 327-328)

“Sana çan çalınmasını ve küfrü temizlemeyi, memleketinde İslam'ın şanını yüceltmeyi tavsiye ederim. Mü'minlerin Emîri Ömer b. el-Hattab'ın –Allah ondan razı olsun- ehl-i zimmetin şehirlerinde ihdas ettikleri şu hususları kaldırdığı gibi senin de kaldırmanı arzu ederim: İslam şehirlerinde kilise ve içinde rahiplerin kaldığı manastır yapmamalı; harap olanları yenilememeli; manastırlarda Müslümanların üç geceden fazla kalmaları ve yiyip içmeleri yasaklanmalı; Buralarda casuslar barındırılmamalı, Müslümanlar aleyhine gizli bir takım işler planlanmamalı; çocuklarına Kur'an öğretilmemeli; Şirkleri açığa vurulmamalı, ama İslam'a yakınlık duyarlarsa ve Müslümanların meclislerinde beraber bulunmak isterlerse buna mani olunmamalı; fakat kılık kıyafetlerinde, şapkalarında ve sarıklarında, ayakkabılarında, hatta saç biçimlerinde Müslümanlara benzememeli; Müslüman isimleri almamalı, onların kullandığı künyeleri kullanmamalı; eğerli atlara binmemeli, kılıç kuşanıp başka silahlar taşımamalı; Arapça mühür kazdırmamalı ve şarap satmamalı; nerede olursa olsun ileri gelenlerine saygılı davranmalı; Müslümanların geçtiği yol üzerinde bellerine zünnar bağlamamalı ve açıktan haç takmamalı, kitaplarını satmamalı; ölülerine yüksek sesle ağlamamalı ve cenazelerini Müslümanların önünden geçirmemeli ve ancak hafif sesle çanlarını çalmalı ve kitaplarını alçak sesle okumalı...”

2) İbn Kemal'in Arapça fetvasının çevirisi:

(Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, *Mecuma*, no. 3743, v. 12b)

“Bu Şeyh Muhyiddin el-'Arabî hakkındaki fetvadır:

Ey insanlar, şunu biliniz ki “*en büyük şeyh, kendisine uyulacak en yüce şahsiyet, âriflerin kutbu ve tek Allah'a inananların önderi*” Muhammed b. Ali el-'Arabî et-Tâ'î el-Hâtemî el-Endelüsî olgun bir müctehid ve faziletli bir mürşittir. Hayret verici menkabeleri ve harikulade işleri vardır. Talebeleri çoktur, âlimler ve

fâzıllar yanında çok makbuldür. Kim onu inkâr ederse muhakkak hata işler. Kim inkârında ısrar ederse şüphesiz sapıtmıştır. O kişiyi terbiye etmek ve inadından vazgeçirip döndürmek Sultana vaciptir. Çünkü Sultan iyi olanı emr ve kötü olanı nehyetmeye memurdur. Şeyhin pek çok eseri vardır ki *Fusûs-ı Hikemiyye* ve *Fütûhat-ı Mekkiyye* bunlardandır. (Bunlardaki) bazı meselelerin lafız ve anlamları malumdur, ilahî buyruğa ve Peygamber şeriatına uygundur. Bazıları ise ancak keşif ve bâtin ehlinin haricindeki ehl-i zâhire kapalıdır. Bunların anlamına vâkıf olmayanların susmaları gerekir. Zira Allah “*Hakkında sağlam bilgi sahibi olmadığın konular üstünde ısrar etme. Zira kulak, göz ve kalp, bunların hepsi sorumlu tutulacaktır. Şüphesiz ki Allah doğru yola Yönlendiricidir ve dönüş O’nadır*” buyurmuştur”.

Yazan Allah’ın fakîr kulu Ahmed b. Süleymân

3) Ebussuud Efendi’nin fetvaları:

(*Fetâvâ-yı Ebu’s-Su’ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 316b-317b)

“*Me’s’ele*: Zeyd “*Fusûs*’un içinde vâki olan kelimât şerî’at-ı şerîfe muhalifdir küfürdür dise ne lâzım olur?

el-Cevâb: Şerî’at-ı şerîfeye muhâlif olan kelimât küfürdür demek Müslime lâzımdır.

Me’s’ele: Süret-i mezbûrede ‘Amr Zeyd-i mezbûr yanında tereddüd eylese ‘Amr’a ne lâzım olur?

el-Cevâb: Şerî’at-ı şerîfeye mütenâkız kelâmın küfr idüğünde tereddüd ider ise tecdîd-i îmân lâzımdır.

Me’s’ele: “Şeyh Muhyiddîn ‘Arabî Hazretlerinin *Fusûs adlı kitabı şerî’atdan taşradır halkı idlâl için te’lif itmiştir. Âna her kim mütâla’a ider ise mülhiddir*” diyen Zeyd’e ne lâzım olur?

el-Cevâb: Ol kitâbda şerî’at-ı şerîfeye tevfiği mümkün değil kelimât olup ma’rûdur. Ba’zı menâhic-i şerî’at-ı şerîfeden gâfil cehele tedkîka tasaddî idüp yazdıkları hurâfât-ı bâtulaya i’tikad yokdur. Hazret-i Şeyhin tesânîfini muntavî olan ba’zı makâlât Şeyhin idüğünde iştibah yokdur. Ammâ vücûh-i delâletden bir vecihle şer’-i şerîfe tevfiği mümkün olmayan kelimât anlara iftirâ idüğüne ‘uluvv-i şânı vesâyir kütüb-i meşhûresinde vâkî’ olan tahkik ve beyânı şâhid-i ‘adldir. Ol kelimât-ı fâsideyi ehl-i İslâmı idlâl için bir Yahûdî ilhâk itmek ma’rûfdur. Ol

güne kelimâtın mütâla'sından kemâl-i ihtiyat üzerine olmak mevâcib-i İslamdan-
dır. Nehy-i sultân dahî sâdır olmuşdur. Her vecihle ictinâb lâzımdır...”

4) Kanunî Sultan Süleyman'ın Fermanının sûreti

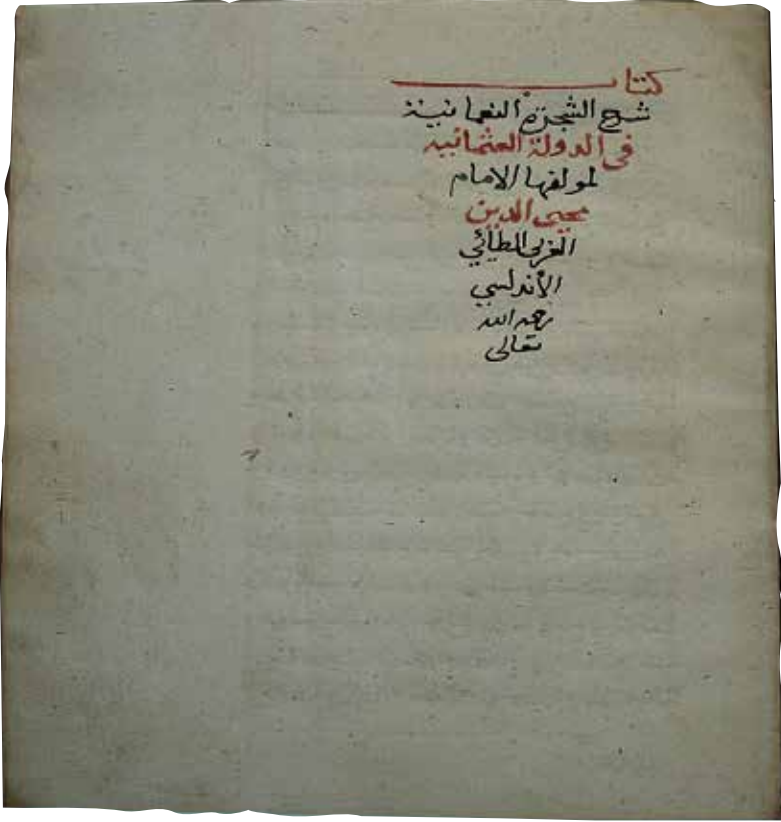
(*Fetâvâ-yı Ebu's-Su'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 317b)

Ferzend-i Ercümen-i Erşed ve Emced ve Es'ad oğlum Mustafa –tâle bekâhu- lalası kıdvetü ümerâi'l-kirâm ... Kâsım -zîde 'izzuhû- ve akdâ kudati'l-müslimîn....Mevlâna Mağnisa kâdısı –zîde fazluhû- tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lûm olaki el-hâletü hâzihî dergâh-ı gerdün-iktidâr....ol cânibde erbâb-ı cihâtdan ve gayri tavâyifden ba'zı eşhâs-ı noksân-'akl kemâl-i ceħllerinden *merkez-i dâiyre-i velâyet mücev(h)er-i erbâb-ı hidâyet* Şeyh Muhyiddîn 'Arabî ve Şeyh Sadreddîn-i Kônevî –kaddesallâhu sirrahümâ- hazretlerine ta'n ve belki la'n idüp vesâyir meşâyih-i 'izâm ve eslâf-ı kiramın evzâ'-ı kadime ve turuk-ı müstakîmelerine dahl ve ta'arruz idüp 'avâmmü'n-nâs aralarında fitne ve fesâda bâis oldukları istima' olundu. Eyle olsa buyurdum ki bu hükm-i vâcibü'l-ittibâ'ım varıcak bir sâ'at te'hîr ve tevakkuf itmeyüp zikr olınan eşhâsı getürdüp her birine tenbîh ve te'kîd ve yasak idesiz ki (...?) dâirelerinden hurûc eylemeyeler ve itdirmeyüp men' ve def' idesiz. Eslemeyüp memnu' ve medfû' olmayanları ta'zîr-i şedîd ve te'dîb eyleyüp haklarından gelesiz. Şöyle te'kîd ve tenbîh ve ta'zîr ile terk-i 'inâd itmeyüp ısrâr izhâr ider kimesneler ola, asılları ve isimleri ve resimleri ile meşrûh ve mektûb yazup âsitâne-i celîlü'l-kadr ve seniyyü'l-mekânıma 'arz idesiz. Kat'-ı mâdde-i fesâd için fermân-ı kazâ-cereyânım sâdır ola. Sen ki kâdısın bu hükm-i hümayûnum suretin mufassalan sicillâtına kayd idesin. Min ba'd vâkî' olan hükkâm bu emr-i 'âlîşânımla 'âmil olalar. Şöyle bilesiz emr-i hümayûnuma imtisâl idüp 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız.

Tahrîren fi evâhir'i Recebü'l-müreccib min şuhûr'i seneti arba'ın ve tis'a mia.

Bi-makam'i Kostantîniyeti'l-Mahmiyye

EK 2: Belge Fotoğrafları

1) *Kitâbü Şerhi'ş-Şecereti'n-Nu'maniyye fi'd-Devleti'l-Usmâniyye li-müellifihâ el-Îmam Muhyiddîn el-'Arabî et-Tâi el-Endelüsî* (kapak sayfası)

Tire Necip Paşa Kütüphanesi yazmaları,

DV 340

II) Yavuz Selim'in Şam'a girdiğinde Muhyiddin İbnü'l-'Arabî'nin kabrinin bulunacağını bildirdiği cümle (sol ikinci sayfanın alttan ikinci ve üçüncü satır)

III) *Kitab'ul-Lem'ati'n-Nûraniyye fî Hall'i Müşkilâtî's-Şeceretî'n-Nu'maniyye el-mahsûsa bi-Abbâri'd-Devleti'l-Usmaniyye, li'l-İmam Sadreddin el-Kunevî*
Sadreddin-i Konevî'nin yazdığı şerhin kapak sayfası
Tire Necip Paşa Kütüphanesi yazmaları,
DV 340

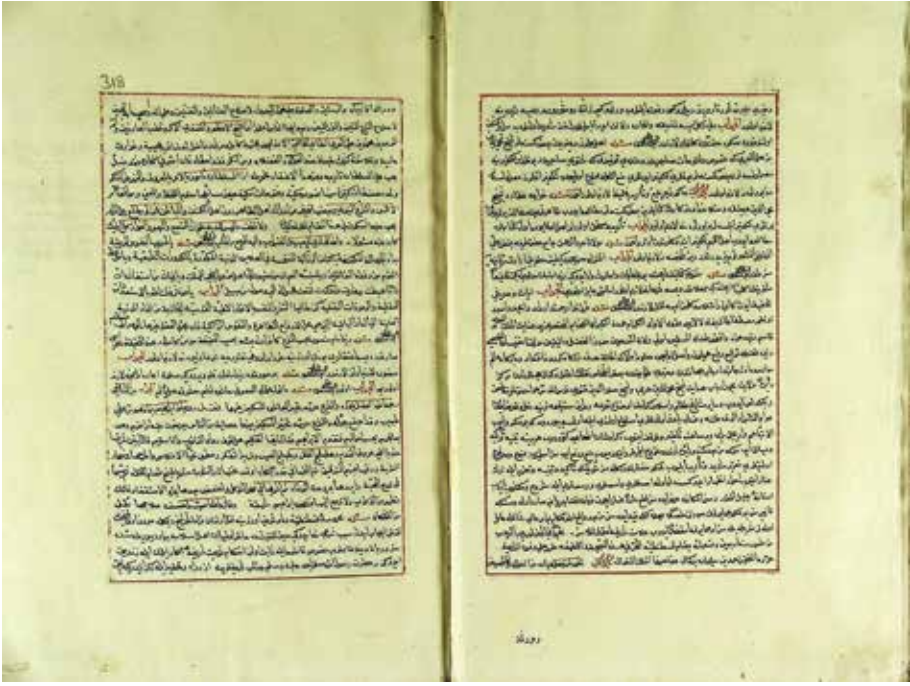
IV) Şeyhülislam İbn Kemal'in fetvâsı

(Fetâvâ-yı Kemâlpâşâzâde, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Mecmua, no. 3743, v. 12b)

V) Şeyhülislam Ebu's-Su'ûd Efendi'nin Muhyîdîn İbnü'l-'Arabî ve eserlerine dair fetvâları

(*Fetâvâ-yı Ebu's-Su'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 316b-317a)

VI) Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Manisa sancakbeyi Şehzade Mustafa ve Manisa kadısına hitaben gönderdiği fermanın sureti

(*Fetâvâ-yı Ebu's-Su'ûd*, Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Koleksiyonu, no. 223, v. 317b)

VII) Mevlânâ 'Îsâ, *Kitabu Câmi'i'l-Meknûnât*, başlık sayfası, (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Mahmud Kemal Yazmaları, no. 3263)

